

Doktori (PhD) értekezés tézisei

MEGÚJULÓ HAGYOMÁNYOK

**A református oktatás örökségátadási folyamatai
a rendszerváltás után**

Lőrincz Mónika Mária

Témavezető: Dr. Nagy Éva

DEBRECENI EGYETEM

Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola

Debrecen, 2021.

Tartalomjegyzék

I.	Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása	3
II.	Az alkalmazott módszerek vázolósa.....	7
III.	Az értekezés eredményeinek tézisszerű felsorolása.....	10
IV.	Az értekezés tárgyában tartott konferencia előadások .	13
V.	A szerző további konferencia előadásai	15
VI.	A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények.....	17
VII.	A szerző további publikációi.....	18

I. Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

A hazai református egyházi oktatás hagyományainak vizsgálata korábban még nem került feldolgozásra ilyen tekintetben, a rendszerváltást (1989–90) követően megújuló felekezeti oktatás és az azzal együtt fokozatosan újjáépülő tradíciók tették időszerűvé egy ilyen irányú kutatás lefolytatását. A Református Pedagógiai Intézet munkatársaként (2014-2016 között) került közvetlen látóterembe a téma, és lehetőségem nyílt országos hatókörrel lefolytatni az ezzel kapcsolatos kérdőíves és interjúkutatást.

Az egyházak kezdetektől¹ foglalkoztak oktatással, hagyományaik egyikének is tekinthetjük. A hit továbbadása az egyházak fennmaradásának, növekedésének záloga, épp ezért kapcsolódtak be az oktatásba, mely a lelkészutánpótlást, valamint a hitben nevelt következő generációt is biztosította. A vallási hagyományok így váltak részévé az oktatásnak. 1948-ban államosították az egyházi iskolákat az 1948. évi XXXIII. törvény alapján, szocialista iskarendszer épült. Lelkészutánpótlásra

¹ Az első esztergomi zsinat előírta 1100-ban a nép oktatását.

egy-egy intézmény maradhatott országosan. Ezzel az évszázados hagyományokat megtörték több mint 40 évre. Generációk maradtak ki a hitre nevelésből. 1993-ban megkezdődött az egyházi ingatlanok visszaszolgáltatása, és újra lehetővé vált a felekezeti oktatási intézmények alapítása. 2016-ra már elmondható volt, hogy újjászerveződött az intézményrendszer, feléledtek a tradíciók, így lehetővé vált vizsgálata is. Ez az összetett kulturális és társadalmi kontextusból kiragadott hagyományvizsgálat komplex bemutatása (kitekintve határon kívülre is) disszertációm célja.

I.1. Kutatásom célkitűzése, hogy megvizsgáljam a református egyház oktatási intézményein keresztül az újjászerveződést, a megújuló, átörökített hagyományokat, illetve az újonnan létrejött intézmények esetében a kialakulóban lévő XXI. századi szokások feltárása. A Debreceni Református Kollégium vizsgálata kiemelt, mivel ez az egyetlen folyamatosan, szünet nélkül működő gimnázium, amely a lelkészutánpótlás miatt fennmaradhatott.

I.2. Kutatási kérdések:

- A fennállásuk óta kontinuitással működő intézmények hagyományai dominánsabbak, és ezáltal iránymutatóvá válnak az újonnan létrejöttek számára?

- Átörökökíthetők, adaptálhatók-e a református oktatás hagyományai azon intézmények életébe, melyek több mint 40 évig egy teljesen más szellemiség mentén működtek?
- Mit ad a Református szó az iskola nevében szerepelve, csak a fenntartó más, vagy megfogható a velejáró többletérték is? A vallás alapértékei, a vallási hagyományok mennyire hatják át az oktatást?
- Mennyi idő kell ahhoz, hogy egy iskola „reformátussá” váljon? Mennyi idő alatt alakulnak ki a konvenciók? Ezek főként újak, vagy esetleg átveszik (revive/survivor elemeket) a tradicionális intézményektől?
- Van-e különbség a különböző felekezeti oktatási intézmények örökségei között?

1.3. Hipotézisek

A kutatási cél kitűzése során felmerült kérdések alapján a következő hipotéziseket tettem:

- Azok az intézmények, melyek folyamatosan tudtak működni, konvencionális hagyományokat tartanak fenn, irányadóak az újrakezdőknek, és a közelmúltban létrejötteknek.
- A református oktatás szokásai újraszerveződtek. Többségében a régi hagyományokra építenek, kutatják és felelevenítik. Minimum 10-15 év kell a gyakorlat

kialakulásához, beépüléséhez. Létrejönnek új szokáselemek is, melyeket a XXI. század igényei hoznak létre.

- A vallás alapértékei áthatják az oktatást, ebben szerepet játszik a Magyar Református Egyház elvárásrendszere, a fenntartó személye, és az iskola átvételének ideje (más a helyzet az utóbbi években átvett intézményekkel, mint a református gyökerű iskolákkal, óvodákkal).
- Az egyházi iskolák hozzáadott értéke kimutathatóan nagyobb, a tanárok attitűdje, habitusa, a támogató szemlélet és az értékrend összességében segítik a jobb teljesítményt.
- A református intézményekben a tradíciók megőrzésére és továbbvitelére nagy gondot fordítanak.
- A református oktatás hagyományai újjáépíthetők, és az intézményt is megerősítik. A folyton megújuló református oktatást szellemi öröksége teszi állandóvá.
- A hagyományelemek többsége megtalálható az intézményekben, néhol csökkenő mértékben a korábbi századokhoz képest. A megújulás jegyében találunk a XXI. századra jellemző, modern, új szokásokat is, melyek hagyománnyá válnak/tak.

II. Az alkalmazott módszerek vázolóása

A feltárás több szintéren zajlott és különféle metódus került alkalmazásra. Az etnológiai kutatások fő eleme, a *terepmunka* három évig tartott. Rendszeresen folytattam *strukturált és félig strukturált interjúkat*. Adatközlők voltak a kutatásban egyfelől a kérdőív nyitott kérdéseire válaszolók, másrészt a strukturált és félig strukturált interjúk, rekonstruált kontextusokban részt vett pedagógusok, fenntartók, volt diákok. A kutatás során számottevő *tárgyi emléket gyűjtöttem* (diáklapok, évkönyvek, református kiadványok, néprajzi írások, szakkönyvek, fotók hagyományokról).

II.1. Szekunder kutatási módszerrel, források feldolgozásával, szakirodalom elemzésével, levéltári kutatással (pl. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár, Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Levéltár, Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára) készültek az oktatástörténeti összefoglalók, intézmények múltjának, évszázados szellemi örökségének kontextusba helyezése és klasszifikáció tipológiai rendszerezése.

Az intézményekre vonatkozó statisztikai adatok tekintetében a Központi Statisztikai Hivatal, az Oktatási Hivatal, a Református Pedagógiai Intézet, a

Magyar Református Egyház Oktatási Irodájának elérhető adatait, valamint más a területen kutatók eredményeit használtam fel a korai dokumentumok számadatai mellett.

II.2. Empirikus, primer kutatásom legnagyobb részét a két *kérdőív* adta, mely részben kvantitatív, részben kvalitatív adatokat is tartalmazott. Nem csak mérhető, statisztikai számokban kifejezhető kérdéseket-válaszokat tartalmazott a kérdőív, hanem a kérdések fele az interjú módszerei szerint készült, kifejtő jellegű volt. Közel 220 adatközlő mutatta be felekezeti intézményének hagyományait. A kisegyházak válaszai kuriózumnak számítanak a felekezeti oktatásban végzett korábbi kutatásokhoz képest, ugyanis nem találtam máshol feltáró adatot ezekben a kérdésekben. A mintavétel a református intézmények kérdőíves kutatása esetében tervezetten a teljes intézményi kör 100%-a volt, és az összes intézmény 60%-a adott választ. Földrajzi, ellátási terület tekintetében a mintavétel reprezentatív volt, mivel a válaszadói kör (a minta) lefedte az intézmények (sokaság) összesített jellemzőit, paraméterei megegyeztek annak jellemzőivel. A kontrollkutatás a többi felekezeti intézmények felé fordult célzott megkereséssel, így biztosítva a mintavétel reprezentativitását mind területi, felekezeti, méretbeli, feladatvégzés szerinti

szempontból. A mintavétel kisebb volt százalékosan (28%). Az elvárt mennyiség a 100 válaszadó volt, és ez megvalósult (117 fő válaszolt).

III. Az értekezés eredményeinek tézisszerű felsorolása

Értekezésemben megfogalmazott kérdések nagyobb részére érkezett válasz a református oktatási intézmények hagyományaival kapcsolatosan, a hipotézisek többsége igazolásra került. A kérdőíves kutatások eredményei alátámasztják azt a feltevést, hogy egy újraszerveződő református intézménynek legalább 10 év szükséges ahhoz, hogy konvencióit átörökítse, vagy létrehozza. Az átvett intézményeknél az első 10 évben az átformálódás időszaka van, kevésbé jelenik meg a református szellemiség és tradíció. A kutatás kezdetén összegyűjtött hagyományelemek bizonyítottan jelen vannak a felekezeti oktatásban, emellett sikerült új, konnotatív információkat is beazonosítani. Statisztikailag kimutatható különbségek vannak a nagy múltú és az újabb iskolák, illetve a más-más egyház által fenntartott oktatási intézmények között.

1. A Debreceni Református Kollégium lassan öt évszázados fennállása bizonyítja, hogy létezik megújuló szellemi örökség az állandóan változó körülmények között is. A felélesztett partikuláris iskolarendszer is bizonyítja, hogy az évszázadok óta

szünet nélkül működő intézmények iránymutatóvá válhatnak. A rendszerváltás után létrejött református oktatási intézmények igyekeztek átvenni a megismert hagyományokat, a valláshoz kapcsolódó szokásokat is.

2. Az Oktatási Hivatal és a Református Pedagógiai Intézet által készített statisztikák és ezek további összegzése bizonyította, hogy létezik a „református többlet”, mely egyfelől az oktatás eredményességében, másfelől a hagyományörzésben valósul meg.
3. A pedagógiai programok is megfogalmazzák a nemzeti értékek, hagyományok tudatosításának és ápolásának szükségességét, a magyarságtudatra való nevelés életkornak megfelelő módon való átadását.
4. A más felekezetekre irányuló kérdőíves kutatás kismértékű eltérést azonosított az oktatásban fellelhető hagyományokra vonatkozóan. A fellelt specifikumok (pl. csendes napok, zsoltáréneklés, református versenyek) nagyobb része a valláshoz kapcsolódott.
5. A református intézményekben sokkal nagyobb arányban jelennek meg az egyházi konvenciók, mint a többi vizsgált felekezeti intézményben.
6. A református intézmények döntő többségében jelen vannak a hithez kapcsolódó szokások, melyek segítik, hogy a növendékek ismerjék a vallást, a zsoltárokat, a bibliát, részévé váljanak a

közösségnek. A nagy múltú, régen fennálló református intézményekben erősebb a tradíció továbbélése, minden vizsgált hagyományelem fellelhető. Átvett intézményeknél a reformátusság előbb jelenik meg külsőségekben (egyenruha, nyakkendő, táblacsere), s csak később a valláshoz kapcsolódó alapértékek szintjén.

A XXI. század változó igényei nyomot hagytak az oktatásban, a digitalizálódás több területen megjelent a hagyományok terén is. A diáklapok, értesítők, évkönyvek helyét átvették a honlapok, blogok, digitális kiadványok. Azonban ez nem jelenti a tradíciók elhalását. Sőt, inkább előbbé teszi, az ismeretek közvetítése, az információk transzformálhatósága, asszimilálhatósága az egyén számára, valamint a közös örökség olyan módon történő továbbadása, amely segíti összetartani a közösség tagjait.

Összességében elmondható, hogy a református oktatás megújul Magyarországon egyre szélesebb körben az oktatás minden szintjén. Az ehhez kapcsolódó évszázados tradíciók nagyjából fennmaradtak, átörökítésük megtörtént, kisebb részük elveszett, azonban a XXI. század új hagyományelemeket is hozott magával.

IV. Az értekezés tárgyában tartott konferencia előadások

2016.

1. A reformáció tanítása - a tanítás reformációja konferencia Református Pedagógiai Intézet; Előadás címe: *A református oktatás újjászületése, megújuló hagyomány a rendszerváltást követően Magyarországon* 2016 február 24-25. Debrecen DRKG
2. Hit és Tudomány Debreceni Doktoranduszok és Fiatal Kutatók Konferenciája; Előadás címe: *A megújuló református oktatás hagyományainak vizsgálata* 2016.november 18. Debrecen DRHE;

2017.

3. Szakrális helyek, terek és emlékezéskultúra c. konferencia; Szervezők: a Magyar Vallástudományi Társaság, DE Néprajzi Tanszék MTA Néprajzi Kutatócsoport, MTA DAB Bölcséleti, Művészeti és Vallástudományi szakbizottság; Előadás címe: *Hagyományok vizsgálata az egyházi oktatásban, kiemelten a református oktatásra vonatkozóan.* 2017. november 17. Debreceni Akadémia Bizottság (DAB) székház Debrecen

2019.

4. DOSZ Tavaszi szél Nemzetközi multidiszciplináris konferencia; Előadás címe: *A református oktatás megújuló hagyományai*, 2019 május 3-5. Debrecen DE
5. Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság Folytonosság és megszakítottság a magyar kultúrában; Az előadás címe: *A magyar református felsőoktatás megújulása* 2019. szeptember 04-06. Bécs
6. DOSZ KTO Rurális térségek a 21. században konferencia; Az előadás címe: *Ebes településszerkezeti vizsgálata* Gödöllő, 2019.június 11.

2020.

7. Fiatal Kutatók és Doktoranduszok X. Nemzetközi Jubileumi Teológuskonferenciája DOSZ Hittudományi Osztály; Előadás címe: *A református kollégiumok vallási hagyományai*, 2020. február 28-március 1. Eger

V. A szerző további konferencia előadásai

2017.

1. ReferNet projekt konzorciumi partnertalálkozó Budapest NGM, NSZFH könyvtár (2017.november 22. *A DE BTK képviselőjében*);
2. Magyar Pedagógiai Társaság felnőttképzési szakosztályának "Beszélgetés a szakképzésről" című workshop (Bp. 2017.október 17.) Előadás címe: *A 2016/2017. évi ágazati és ágazaton kívüli szakmai érettségi vizsgatárgyak versenye valamint az ágazati szakmai érettségi*
3. XIX. Országos Közoktatási Szakértői Konferencia (Hszoboszló 2017. november 07-09.) GINOP-6.2.4. Előadás címe: *A 21. századi szakképzés és felnőttképzés minőségének, valamint tartalmának fejlesztése*

2018.

4. Köznevelés, szakképzés, pedagógusképzés – innováció
XX. Országos közoktatási szakértői konferencia;
Előadás címe: *A 21. századi szakképzés minőségének fejlesztése, validációs pilot* (Hajdúszoboszló 2018. november 06-08.)

2019.

5. Validációs konferencia és Workshop 2019. november 13. és 27. Budapest Oktatási Hivatal; Eljött-e a validáció ideje Magyarországon? Előadás címe: *A validációs pilot*

2020.

6. Mit hoz a jövő? Tanítás–tanulás másképp... XXII. Országos Közoktatási Szakértői Konferencia online – <https://suliszervizkonferencia.com> 2020. november 3–5. Előadás címe: *Validációs pilotok eredményeinek bemutatása. A validációs rendszerterv*

Nyilvántartási szám: DEENK/332/2021.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Lőrincz Mónika Mária
Doktori Iskola: Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10075320

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (2)

1. **Lőrincz, M. M.:** Református kollégiumok vallási hagyományai.
In: Fiatal kutatók és doktoranduszok X. nemzetközi jubileumi teológuskonferenciájának kötetek. Szerk.: Kiss Gábor, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest, 1-12, 2020.
2. **Lőrincz, M. M.:** A magyar református felsőoktatás megújuló hagyományai.
In: Folytonosság és megszakítottság a magyar kultúrában / Csapó Mónika, Nemzetközi Magyarorságtudományi Társaság, Bécs, [Közlésre elfogadva], 1-23, 2019.

Magyar nyelvű konferencia közlemények (3)

3. **Lőrincz, M. M.:** A református oktatás megújuló hagyományai.
In: Tavasz Szél = Spring Wind 2019. : Tanulmánykötet : III. kötet. Szerk.: Bihari Erika, Molnár Dániel, Szikszai-Németh Ketrin, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest, 740-750, 2020. ISBN: 9786155586521
4. **Lőrincz, M. M.:** Validációs projektek eredményeinek bemutatása: A validációs rendszerterv.
In: Mit hoz a jövő? Tanítás-tanulás másképp... : XXII. Országos Közoktatási Szakértői Konferencia : előadások, korreferátumok, fotók. Szerk.: Kónyáné Tóth Mária, Molnár Csaba, Szuliszerviz Oktatási és Szakértői Iroda, Szuliszerviz Pedagógiai Intézet, Debrecen, 61-66, 2020. ISBN: 9786155967030
5. **Lőrincz, M. M.:** A XXI. századi szakképzés és felnőttképzés minőségének fejlesztése, validációs pilot - GINOP 6.2.4.
In: Köznevelés, szakképzés, pedagógusképzés - innováció XX. Országos Közoktatási Szakértői Konferencia III. / Kónyáné Tóth Mária, Molnár Csaba, Szuliszerviz Oktatási és Szakértői Iroda Kft., Debrecen, III 18-23, 2018. ISBN: 9786155967009

Magyar nyelvű absztrakt kiadványok (3)

6. **Lőrincz, M. M.:** Református kollégiumok vallási hagyományai = Religious traditions of Reformed colleges.

In: Ifjait kutatók és doktoranduszok X. nemzetközi jubileumi teológuskonferenciájának rezümékötete. Szerk.: Kiss Gábor, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest, 102-103, 2020. ISBN: 9786155586552

7. **Lőrincz, M. M.:** A református oktatás megújuló hagyományai.

In: Tavaszi Szél Konferencia : Nemzetközi multidiszciplináris konferencia : Absztraktkötet. Szerk.: Németh Katalin, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest, 719-720, 2019. ISBN: 9786155586422

8. **Lőrincz, M. M.:** Ebess településszerkezeti vizsgálata.

In: Rurális térségek a 21. században tudományos konferencia : absztraktkötet. Szerk.: Bálint Csaba, Földi Péter, Kápolnai Zsombor, Kovács Csaba József, Nagyné Molnár Melinda, DOSZ, Budapest, 8, 2019. ISBN: 9789632698410

További közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (1)

9. **Lőrincz, M. M.:** Ebess: honnan hová?

In: Rurális térségek a XXI. században. Szerk.: Bálint Csaba, Földi Péter, Kápolnai Zsombor, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Gödöllő, 149-156, 2019. ISBN: 9789632698533

A DEENK a Jelölt által az IDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudásmetriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2021.05.26.

VI. A szerző további publikációi

2017.

1. Lőrincz, M., Gál, Z., Plósz, A.: *A 2016/2017. évi ágazati és ágazaton kívüli szakmai érettségi vizsgatárgyak versenyeinek szakmai összefoglalója.* Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal online disszeminációs kiadványa
2. Lőrincz, M., Magyar, M., Klein, A.: *A 2016-17 tanévi speciális szakképzésben tanulók számára szervezett tanévi speciális szakképzésben tanulók számára szervezett szakma kiváló tanulója verseny (szktv) és készségfejlesztő iskolák tanulói számára szervezett szakmai tantárgyi komplex verseny (sztkv) szakmai tapasztalatainak összegzése.* Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal online disszeminációs kiadványa

2020.

3. Lőrincz, M.: *A GINOP-6.2.4-VEKOP/16 A 21. századi szakképzés és felnőttképzés minőségének, valamint tartalmának fejlesztése c. projekt validációs komponensének részletes leírása.*

in: Validáció Magyarországon 2020-ban Egy szakértői műhelysorozat zárójelentése; Összeállította: Derényi András, Kiadó: Oktatási Hivatal Budapest, 2020. 04.25. 62-71.